

Dr Marta Kawa

Katedra Marketingu
Uniwersytet Rzeszowski

Tendencje zmian zatrudnienia w sektorze usług w Polsce na tle krajów Unii Europejskiej

WPROWADZENIE

Współczesna gospodarka światowa wkroczyła w kolejny etap swojej strukturalnej transformacji. Jednym z zewnętrznych jej przejawów jest dynamiczny rozwój sfery usług i szybko postępujący proces tzw. serwicyzacji życia gospodarczego. Dynamiczny rozwój nowej gospodarki usług stał się możliwy dzięki trzeciej rewolucji przemysłowej. W jej wyniku w gospodarce światowej pojawiło się sześć przełomowych technologii, które zrewolucjonizowały tę gospodarkę. Dotyczy to przemysłu komputerowego, mikroelektroniki, telekomunikacji, biotechnologii, nanotechnologii i inżynierii materiałowej. Wszystkie wymienione technologie radykalnie zmieniło charakter tradycyjnych dziedzin wytwórczości [Thurow, 2000, s. 23]. Równocześnie stworzyły one bardzo atrakcyjne możliwości dla rozwoju nowych rynków i obszarów ekspansji kapitałowych w sferze usług.

Nowa gospodarka usług przede wszystkim charakteryzuje się intensywnym przenikaniem się produktów materialnych i usług. Swoistym spoiwem w tym procesie jest wiedza, która zmienia definicję tradycyjnie widzianego produktu i technologii niezbędnej do jego wytworzenia. W tym sensie nowa gospodarka usług jest gospodarką opartą na wiedzy [Herman, 2006, s. 5].

Rozwój sektora usług jest pewną prawidłowością ekonomiczną, którą wymusza rozwój cywilizacyjny we współczesnym świecie.

Sektor usług w okresie gospodarki centralnie planowanej był w Polsce szczególnie zaniedbywany, lecz nie było to zjawisko występujące tylko w Polsce, gdyż podobna sytuacja istniała również we wszystkich krajach Europy Wschodniej. Zaniedbywanie to obejmowało zarówno wymiar ilościowy, jak i jakościowy. Jako że polityka gospodarcza w tamtych czasach skupiona była na przemyśle ciężkim, toteż nie poświęcano wiele uwagi usługom. Z kolei kraje wysoko rozwinięte, mające silną pozycję ekonomiczną, gospodarczą, osiągnęły fazę rozwoju usług opartych na wysokich technologiach.

Na wzrost znaczenia sektora usług znaczący wpływ wywarł rozwój społeczno-gospodarczy w Polsce, gdyż już rezultatem pierwszych lat procesu trans-

formacji był spadek udziału przemysłu w wytwarzaniu wartości dodanej, przy wzroście udziału sektora usług, który ciągle się rozwija i ma duży wpływ na rozwój społeczno-gospodarczy kraju. Ekspansja sektora usług i jego efektywność stają się obecnie głównymi wyznacznikami wysokiego tempa rozwoju gospodarczego.

Celem artykułu jest przedstawienie, w jaki sposób rozwój społeczno-gospodarczy przyczynił się do wzrostu znaczenia sfery usług oraz jak zmienił się poziom zatrudnienia w sektorze usług w Polsce w latach 1989–2007 oraz w Unii Europejskiej.

Usługi są sektorem dynamicznie rozwijającym się, zwiększającym zapotrzebowanie na wykwalifikowaną siłę roboczą, dlatego coraz więcej ludzi znajduje zatrudnienie w tym sektorze.

USŁUGOWA OPCJA ROZWOJU GOSPODARCZEGO

W ekonomii wyróżniamy pojęcia wzrostu oraz rozwoju gospodarczego. Wzrost gospodarczy jest procesem tworzenia oraz powiększania rzeczywistych rozmiarów społecznego produktu. Procesowi temu towarzyszą zmiany struktury produktu narodowego, a także całej gospodarki. Wzrost gospodarczy oraz towarzyszące mu zmiany strukturalne określane są łącznie jako rozwój gospodarczy. Wzrost gospodarczy jest powszechnie wiązany z procesem zwiększania w kraju produkcji i usług, a ogólniej mówiąc produktu krajowego. Wzrost gospodarczy jest nieodzownym elementem rozwoju społeczno-gospodarczego, gdy wykorzystywany jest do osiągnięcia poprawy szeroko rozumianych warunków życia ludności, do kreowania jakościowych zmian w strukturze i funkcjonowaniu gospodarki jako całości.

Podstawowe problemy wzrostu w każdej gospodarce można sprowadzić do trzech sfer:

- 1) identyfikacji oraz rozbudzania potrzeb, a także kreowania warunków dla powstawania możliwości wykorzystujących istniejące zasoby społeczne oraz naturalne dla zaspokajania tych potrzeb;
- 2) sprzyjanie innowacjom, pobudzanie oraz ułatwianie modernizacji aparatu wytwórczego, aktualizowanie oraz doskonalanie technologii, a także rozwój kwalifikacji;
- 3) tworzenie warunków dla powstawania oszczędności oraz ich przekształcania w inwestycje w najbardziej wydajnych dziedzinach gospodarki oraz w najbardziej efektywne przedsięwzięcia [Kłosiński, 2002, s. 10].

Każda ze sfer jest realizowana w określonych warunkach na płaszczyźnie instytucjonalnej, prawnej i ekonomicznej. Zmiany w tych sferach przyspieszają bądź opóźniają przebieg procesów w każdej z nich. Całościowy kształt tych zmian określany jest jako strategia rozwoju gospodarczego.

Można przedstawić rozległą sferę przyczyn wzrostu aktywności w procesie świadczenia usług. K.A. Kłosiński przedstawia je w następujących grupach zagadnień:

- wzrost zawichości, komplikacji, specjalizacji we współczesnych procesach społeczno-gospodarczych, a w szczególności wzrost interwencjonizmu państwowego oraz regulacji stwarzają w firmach potrzebę sięgania do usług prawników, księgowych oraz innych specjalistów;
- rosnący podział pracy, łącząc się ze wzrostem specjalizacji, elastyczności oraz zróżnicowania produktów, powoduje umiędzynarodowienie rynku oraz wzrost konkurencji. Aby być zdolnym do konkurencji w niezrównoważonym środowisku firmy muszą w coraz większym stopniu korzystać z usług badania rynku jak też pobudzać wysiłki marketingowe;
- wzrastający strumień dóbr, osób, płatności oraz informacji przekazywany pomiędzy firmami oraz regionami musi być sprawnie obsługiwany przez wyspecjalizowane przedsiębiorstwa świadczenia tych usług;
- wzrastająca konkurencja sprawia, że trzeba projektować nowe innowacje, postęp technologiczny, zarówno dla produktów (usług), jak i dla procesów ich wytwarzania;
- rzeczywistość, w której decydujące są wiedza i kapitał ludzki, wymusza doskonalenie kwalifikacji koniecznych dla nowych technologii oraz nowej organizacji pracy;
- zróżnicowanie oraz doskonałość technologiczna wkraczają w sferę usług bankowych oraz ubezpieczeniowych. Analogicznie do usług logistycznych w procesach zaopatrzenia oraz usług marketingowych w procesach sprzedaży, firmy zmuszone są do korzystania z usług organizacji zabezpieczających im odpowiednią płynność finansową;
- rosnące zapotrzebowanie na informacje;
- kumulacja powyższych czynników powoduje wzrost zapotrzebowania na funkcje ogólnego zarządzania związanego z wyborem strategii, planowaniem, organizowaniem, koordynacją oraz kontrolą na wszystkich poziomach działalności;
- postęp technologiczny sprzyja uzyskiwaniu przez usługi nowego oblicza, w tym przede wszystkim w międzynarodowym obrocie usługami [Kłosiński, 2002, s. 12].

Prawidłowości rozwoju polskiego sektora usług są zgodne z przeobrażeniami obserwowanymi w krajach wysoko rozwiniętych. Do zasadniczych należy zaliczyć: postępujący proces serwicyzacji gospodarki, znaczne zróżnicowanie rozwoju usług tradycyjnych i nowych, dynamiczny rozwój usług produkcyjnych i biznesowych, coraz szersze zastosowanie najnowszych technologii, rosnące tempo wprowadzania nowych rodzajów usług i doskonalenia procesów obsługi klientów, dynamiczny rozwój tzw. hollow services, powstanie czwartego sektora gospodarki, który tworzy bazę rozwojową przy-

szłego społeczeństwa informacyjnego, coraz więcej transakcji będzie zawieranych przez media elektroniczne i urządzenia telekomunikacyjne, które już zmieniają oblicze współczesnego rynku usług i całej gospodarki [Kuczevska, 2007, s. 23].

Ekspansja sektora usług i jego efektywność stają się obecnie głównymi wyznacznikami wysokiego tempa wzrostu gospodarczego. W przypadku Polski oraz innych krajów słabo rozwiniętych rozwój przemysłu jest jednak nadal podstawową dźwignią lub hamulcem wzrostu gospodarczego. Jego rola zmienia się jednak w zależności od postępów restrukturyzacji gospodarki niezbędnej do sprostanania wymaganiom otwartych rynków i umiejętności wykorzystywania okazji rynkowych powstających w tym sektorze w związku z obserwowanym procesem przemieszczania się kapitałów światowych do sektora usług [Woźniak, 2002, s. 14].

Na podstawie powyższych rozważań można stwierdzić, że w ostatniej dekadzie lat wzrasta znaczenie usług zarówno w krajach rozwiniętych, jak i rozwijających się, a podnoszenie efektywności usług staje się znaczącym bodźcem pobudzającym konkurencyjność. Wzrost znaczenia usług jest prawidłowym postępem w ekonomii, a opcja usługowa wymogiem rozwoju cywilizacyjnego. Dynamiczny rozwój sektora usług i jego efektywność stają się głównym motorem wysokiego tempa wzrostu gospodarczego.

W ostatnich dziesiątkach lat w krajach wysoko rozwiniętych jesteśmy świadkami wzrostu znaczenia sektora usług w gospodarce narodowej. Przejawia się to przede wszystkim we wzroście udziału pracujących w usługach. Rozwój usług, ich różnorodność i coraz większe znaczenie powoduje, że świadomy udział w ich realizacji staje się warunkiem rozwoju człowieka jako realizatora i jako biocyta usługi. Dotyczy to wszystkich rodzajów usług [Orzyk, 2007, s. 2].

Można doszukiwać się wielu innych przesłanek decydujących o wzrastającej pozycji usług w gospodarce. Wydatki z budżetów rodzin na sferę usług, poza żywnością, stanowią ponad 60%, natomiast wraz z żywnością 80%. To dowodzi silnych związków, jakie istnieją między codziennym życiem a sferą usług. Również udział usług w wartości dodanej brutto (PKB) systematycznie wzrasta. W skali światowej wskaźnik usług w PKB dla krajów wysoko rozwiniętych to około 50–75% (USA, Japonia), w państwach UE-15 stanowiły one ponad 70% (2001) PKB i miały tendencją wzrostową. Procesowi znacznego rozszerzania sfery usług sprzyja fakt, że nośnikami wielu rodzajów usług stają się dobra materialne, a zwłaszcza tzw. produkty cyfrowe. Gospodarka elektroniczna tworzy sektor usług informatycznych, medialnych, finansowych, edukacyjnych, itp. Dyfuzja technologii informacyjno-telekomunikacyjnych umożliwia rozwój tej sfery na szeroką skalę [Szukalski, 2004, s. 52].

Postępująca cywilizacja, rozwój gospodarki, czy globalizacja sprawiają, że znaczenie usług dla całej społeczności nieustannie wzrasta.

ZATRUDNIENIE W TRZECH SEKTORACH W POLSCE

Analizując tendencje rozwojowe polskiej sfery usług zauważa się prawidłowość, że przez dziesięciolecia w gospodarce centralnie planowanej utrzymywała się następująca struktura zatrudnienia: rolnictwo – 40% zatrudnionych, przemysł – 30%, usługi – 30%. Po przekształceniach gospodarczych uległa zmianie struktura zatrudnionych, która przedstawia się następująco: rolnictwo – ponad 15%, przemysł – ponad 28%, usługi – około 56%. Zauważalny jest wyraźny odpływ zatrudnionych w rolnictwie i wysoki przyrost zatrudnienia w usługach.

Wielkość i struktura zatrudnienia w usługach w Polsce w latach 1989–2004 jest trudna do odtworzenia ze względu na obowiązującą aż do roku 1992 klasyfikację podmiotów. Z tego też względu dane z roku 1989 są bardziej szacunkowe i niekompletne.

W tabeli 1 zaprezentowano poziom i strukturę zatrudnienia w trzech sektorach gospodarki w latach 1989–2007.

Tabela 1. Liczba pracujących w trzech sektorach gospodarki w Polsce w latach 1989–2007

Wyszczególnienie	Lata									
	1989		1994		1999		2004		2007	
	w tys.	w %	w tys.	w %	w tys.	w %	w tys.	w %	w tys.	w %
Rolnictwo, łowiectwo i leśnictwo	4671,4	27,7	4039,5	27,1	4322,4	27,7	2139,5	16,8	2145,4	15,6
Przemysł	4894,3	29,0	3717,0	24,9	3426,6	29,0	2930,9	23,0	3923,4	28,5
Usługi	5029,4	29,8	6299,6	42,2	7016,1	29,8	7055,4	55,5	7697,8	55,9

Źródło: obliczenia własne na podstawie Roczników Statystycznych, GUS, Warszawa 1990–2008.

Powyższe dane dotyczące liczby pracujących w trzech sektorach w Polsce potwierdzają stwierdzenie o rosnącym udziale zatrudnienia w sektorze usług. Zauważa się stopniowy wzrost liczby pracujących w tymże sektorze, a widoczny spadek zatrudnienia w sektorze rolniczym i przemysłowym. Liczba pracujących w trzech sektorach przybiera określoną tendencję: wzrostową w usługach i spadkową w pozostałych dwóch sektorach. Rok 2007 odzwierciedla słabnącą pozycję rolnictwa w gospodarce narodowej. Wzrasta znaczenie i zatrudnienie w usługach, przyczyniając się do szybszego rozwoju społeczno-gospodarczego Polski,

a tym samym powiększania Produktu Krajowego Brutto. Następuje odpływ ludności z rolnictwa i przemysłu na rzecz usług. Zatrudnionych w usługach w 2007 roku było o 26% więcej niż w roku 1989. Powodem takiego stanu rzeczy jest ciągle rosnący popyt na usługi, wiele czynników ekonomicznych, społecznych i demograficznych.

Stwierdzić zatem można, że możliwości dynamicznego rozwoju w ekspansywnym, czyli zwiększającym swój udział w gospodarce Polski, zwłaszcza w przypadku liczby pracujących sektorze usług w Polsce nie zostały wyczerpane i są ciągle duże, a siłami, które będą nadal napędzały dalszy rozwój sektora usług w Polsce będzie rosnące zapotrzebowanie na usługi wewnątrz kraju (popyt wewnętrzny), jak również popyt zewnętrzny, czyli zacieśniające się procesy integracyjne w ramach Unii Europejskiej, jak też zachodzące procesy globalizacji [Kłosiński, 2006, s. 60].

Opisując tendencje rozwojowe sfery usług w latach 1989–2007 stwierdzić można, że w ostatnim okresie niebywale wzrosło gospodarcze znaczenie wiedzy. Nie do przecenienia jest rola sektora usług zarówno w zwiększaniu potencjału pracowników wiedzy, jak i wspieraniu GOW. Z pięciu obszarów uznawanych za nośniki gospodarki opartej na wiedzy trzy, czyli nauka wraz z zapleczem B+R, edukacja oraz profesjonalne i techniczne usługi biznesowe, wchodzi w skład sfery usług. Pozostałe dwa, czyli przemysły wysokiej techniki oraz technologie informatyczne nie mogą się rozwijać bez solidnego wsparcia usługowego [Kuczevska, 2007, s. 24]. Nie można jednak pominąć faktu, jakim było wejście Polski w struktury unijne.

ZMIANA ZATRUDNIENIA W TRZECH SEKTORACH W KRAJACH UNII EUROPEJSKIEJ

Jednym z głównych kierunków zmian zachodzących w gospodarkach krajów jest wzrost zatrudnienia w usługach. Rozwój tego sektora jest zdeterminowany wieloma przyczynami, co w praktyce oznacza zmniejszający się udział zatrudnionych w rolnictwie i przemyśle. Tak też dzieje się nie tylko w Polsce, ale w wielu krajach. Proporcje w jakich rozwijają się trzy sektory gospodarki, świadczą o poziomie rozwoju tej gospodarki, jak również o poziomie życia danego społeczeństwa. Kraje wysoko rozwinięte charakteryzują się dużym udziałem zatrudnienia w sektorze usług. Analiza przemian w sektorze usług w UE stwarza wiele trudności, a spowodowane jest to zróżnicowaniem zatrudnienia oraz odmiennym traktowaniem usług w poszczególnych regionach i krajach UE. Tabela 2 przedstawia strukturę zatrudnienia w trzech sektorach gospodarki w krajach Unii Europejskiej oraz w Polsce.

Tabela 2. Pracujący według sektorów w krajach UE i w Polsce w latach 2000–2007 (w %)

Pracujący (przeciętnie w roku) według rodzajów działalności	Lata					
	2000	2004	2007	2000	2004	2007
	UE-15 krajów	UE-25 krajów	UE-27 krajów	W tym Polska		
Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo, rybactwo	5,6	5,0	5,8	26,3	16,8	14,7
Przemysł i budownictwo	26,4	25,0	24,9	27,2	23,0	30,7
Usługi	68,0	70,0	69,2	46,5	55,5	54,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Małego Rocznika Statystycznego Polski*, GUS, Warszawa 2006–2009.

Na podstawie danych zawartych w tabeli 2 zaobserwować można zmianę struktury zatrudnienia w poszczególnych sektorach. W państwach UE w 2004 roku zmniejszył się udział pracujących w rolnictwie, a następnie w 2007 r. nastąpił nieznaczny wzrost, zmniejszył się udział pracujących w przemyśle, natomiast wzrosło, a następnie nieznacznie zmniejszyło się zatrudnienie w usługach. Podobna sytuacja jest również w Polsce, choć sytuacja wygląda mniej korzystnie. Nawet po wstąpieniu do Unii Europejskiej sytuacja ta nie uległa poprawie. W 2007 r. dystans dzielący nasz kraj, w przypadku udziału pracujących w sektorze usług, w stosunku do średniego poziomu unijnego przekroczył 14%. Udział rolnictwa, które nadal stanowi duże obciążenie polskiej gospodarki był wyższy o ponad 8 punktów procentowych. Analiza zatrudnienia w UE wykazuje na utrzymywanie się w przyszłości stopniowego wzrostu zatrudnienia w sektorze usług.

Jeżeli chodzi o pracujących w przemyśle i budownictwie w Polsce w 2007 r. nastąpił znaczny wzrost zatrudnienia, co spowodowane było między innymi znacznym wzrostem zapotrzebowania na mieszkania w związku z możliwością uzyskania kredytów hipotecznych.

Zarówno w Polsce, jak i w krajach rozwiniętych uwidacznia się rosnąca tendencja zatrudnienia w usługach. Kraje UE osiągnęły poziom około 70-procentowy. Polska nie osiągnęła jeszcze takiego poziomu, ale wykazuje tendencję wzrostową.

Porównując dane na temat Polski i UE łatwo jest zauważyć wyraźne podobieństwa wzrostu zatrudnienia w usługach oraz występowanie trendów charakterystycznych dla usług. Zauważyć można pewien kontrast, jaki występuje między stanem rozwoju przemysłu i rolnictwa. Udział zatrudnienia w przemyśle był

na bardzo podobnym poziomie, a w 2007 r. poziom zatrudnienia w przemyśle w Polsce przewyższał średni poziom krajów UE. W przypadku rolnictwa natomiast sytuacja wygląda odwrotnie. Związane to mogło być z tym, że większość krajów Unii Europejskiej znajdowało się w poindustrialnej fazie rozwoju, co wiązało się z przejściem większości pracowników z przemysłu i rolnictwa do usług.

ZNACZENIE I STOPIEŃ ROZWOJU SEKTORA USŁUG W UNII EUROPEJSKIEJ

Obserwując stan rozwoju sektora usług w UE, można zauważyć wyraźny wzrost znaczenia działalności usługowej w gospodarce narodowej. Znaczący jest rozwój tego sektora w wysoko rozwiniętych krajach Unii Europejskiej. Rozwój sektora usług mierzony zarówno za pomocą udziału w produkcie krajowym brutto czy też procentowym udziałem zatrudnienia w usługach w ogóle zatrudnionych wiąże się z występowaniem globalnego trendu związanego z wejściem tych krajów w fazę tercjarną rozwoju cywilizacyjnego. Świadczy o tym fakt, że w krajach wysoko rozwiniętych w sektorze usług zatrudnionych jest od 50% do 75% ogółu pracujących.

Znaczenie usług w UE wzrastało przede wszystkim w drugiej połowie lat 90. z powodu dynamicznego wzrostu działalności usługowej z zakresu informatyki, telekomunikacji czy technologii informatycznych. Wiązało się to ze wzrostem popytu na usługi wykorzystujące te technologie, jak konsulting, edukacja, szkolenia itp.

Usługi zarówno w Polsce, jak i w UE pełnią istotną rolę w funkcjonowaniu całego systemu gospodarczego. Niektóre z nich jak np. transportowe, dystrybucyjne czy naprawcze są silnie powiązane z produkcją dóbr, stanowiąc ich uzupełnienie lub kontynuację tego procesu, z kolei usługi edukacyjne, zdrowotne, pośrednio oddziałują na proces produkcji dóbr. Usługi radiowe, telewizyjne, reklamowe mają zaś charakter socjalno-kulturowy, gdyż wpływają na wzorce zachowań i styl życia. Wartości te nie są wyrażane w formie pieniężnej, jednak nie należy pomijać ich znaczenia dla rozwoju gospodarczego. Niektóre usługi mają charakter strategiczny dla gospodarki krajowej (np. usługi finansowe, telekomunikacyjne) i bez ich sprawnego funkcjonowania nie jest możliwe efektywne działanie całej gospodarki.

Sektor usługowy podlega ciągłym wewnętrznym przemianom i nawet w najbardziej rozwiniętych gospodarkach nie jest jeszcze ostatecznie ukształtowany. Obserwując tendencje przekształceń usług w krajach unijnych zauważyć można znaczny stopień podobieństwa z tendencjami rysującymi się na gruncie polskim, jak również wyciągnąć wnioski, co do kierunków przyszłych przeobrażeń. Do najważniejszych zmian obserwowanych w sektorze usług w krajach UE należą między innymi:

- wzrost zatrudnienia w usługach związanych z obsługą procesów produkcyjnych, zwłaszcza rozwój usług związanych z informatyką i technologiami komputerowymi,
- wzrost zatrudnienia w grupie usług publicznych, przy czym ten rodzaj usług w krajach zachodnich uległ znacznemu urynkowieniu,
- rozwój pośrednich usług konsumenckich umożliwiających samodzielne wykonanie i spadek lub stagnację zatrudnienia w grupie usług jak rozrywka czy transport,
- zmiany organizacyjne w sektorze usług – podział i specjalizacja usług, wykorzystanie outsourcingu,
- wzrastająca elastyczność zatrudnienia w usługach [Nicholls, 2001, s. 17].

Jednym z powodów wzrostu wagi sektora usług w UE jest outsourcing. Spowodował on wzrost zapotrzebowania na usługi zarówno w dodatkowej działalności wielu przedsiębiorstw, jak transport oraz usługi marketingowe, a także w ich głównej działalności. W krajach UE (27) do czynności najczęściej zlecanych przez firmy przemysłowe innym usługodawcom należą przede wszystkim usługi związane z transportem i logistyką, technologią informacji, rachunkowością i czyszczeniem przemysłowym. Inne przyczyny ekspansji sektora usług to rozwój technologiczny, zwłaszcza w branży informatycznej i technologiach komunikacyjnych, które tym samym umożliwiają szybkie dostarczenie usług do odbiorcy. Do usług najczęściej kupowanych przez przedsiębiorstwa należą usługi pocztowe, transportowe i logistyczne [Rudawska, 2009, s. 97].

Usługi odznaczają się wysokim stopniem rozwoju, dając nowe miejsca pracy, przyczyniając się do zwiększania bogactwa narodowego w postaci wysokiego udziału w strukturze wartości dodanej.

PODSUMOWANIE

Sektor usług wspomagany wieloma czynnikami o charakterze społecznym, gospodarczym, demograficznym nabiera dużego znaczenia w gospodarce wolnorynkowej. Usługi stają się wiodącym sektorem wielu gospodarek na świecie. Można zauważyć coraz większe zapotrzebowanie na pracę w tym sektorze. W krajach wysoko rozwiniętych największy udział mają zatrudnieni w sektorze usług, następnie w przemyśle, a najmniej zatrudnionych jest w pierwszym sektorze. Mniej korzystna jest sytuacja w Polsce, gdzie nadal występuje wysoki udział zatrudnionych w rolnictwie, który wynosi ponad 15%. Wraz z rozwojem gospodarczym we wszystkich państwach Unii Europejskiej, również w Polsce, szczególnie po 1989 r. – po zmianie systemu gospodarczego, następuje spadek zatrudnienia w sektorze rolniczym i przemysłowym, natomiast systematycznie wzrasta zatrudnienie w usługach.

LITERATURA

- Herman A., 2006, *Tworzenie wartości w nowej gospodarce usług*, „Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstw”, nr 12, Warszawa.
- Kłosiński K., 2002, *Międzynarodowy obrót usługowy*, Difin, Warszawa.
- Kłosiński K., 2006, *Sektor usług w Polsce i w krajach Unii Europejskiej w latach 199–2003*, „Handel Wewnętrzny”, nr 3, Warszawa.
- Kuczevska L., 2007, *Sektor usług w Polsce w latach 2000–2004*, „Handel Wewnętrzny”, nr 3, Warszawa.
- Nicholls R., 2001, *Zatrudnienie w usługach [w:] Transformacja w usługach. Sektor usług w Polsce w latach 1990–1999*, red. K. Rogoziński, Zeszyty Naukowe AE w Poznaniu, z. 9, Poznań.
- Orczyk J., 2007, *Rozwój usług a zmiany stosunków pracy*, „Polityka Społeczna”, nr 2, Warszawa.
- Rudawska I., 2009, *Usługi w gospodarce rynkowej*, PWE, Warszawa.
- Szukalski M.S., 2004, *Industrializacja usług*, „Handel Wewnętrzny”, nr 4–5, Warszawa.
- Thurow L.C., 2000, *Creating wealth. The new rules for individuals, companies and countries in a knowledge-based economy*, Nicolas Brealey, London.
- Woźniak M.G., 2002, *Wzrost gospodarczy w Polsce w latach 90., czynniki, bariery, perspektywy*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków.

Streszczenie

W artykule przedstawiono rozwój sektora usług w Polsce w okresie przemian gospodarczych oraz wpływ integracji z UE na ten proces. W krajach wysoko rozwiniętych największy udział mają zatrudnieni w sektorze usług, następnie w przemyśle, a najmniej zatrudnionych jest w sektorze rolnictwo. Mniej korzystna jest sytuacja w Polsce, gdzie nadal występuje wysoki udział zatrudnionych w rolnictwie. W latach 1989–2007 zatrudnienie w sektorze usług wzrosło o 26%. Należy jednak podkreślić, że tempo wzrostu udziału sektora usług w Polsce w stosunku do krajów wysoko rozwiniętych jest niskie, ale stopniowo zjawisko to ulega zmianie.

Employment Trends in the Service Sector in Poland and in European Union*Summary*

The article examines the development of the service sector in Poland during post-communism period as well as the influence of EU integration on this process. In developed countries, the highest rate of employment is in the services sector followed by the industry while the least is in the agriculture. The Polish situation is least favourable as a large percentage of the population is still employed in agriculture. Employment in the services sector rose by about 26% during the period 1989–2007. It is worthy of note that although the rate of growth in employment in Poland's services sector is low when compared to advanced countries, the trend is however changing for the better.